

11. 岑麒祥. 关于汉语构词法的几个问题. – 北京, 1956. – 12页
12. 陈建民. 现代汉语里的简称. – 北京, 1963. – 203 页
13. 高庆赐. 同义词和反义词. – 上海, 1957. – 167 页
14. 宝宝必备学习卡. 成语. – 长春, 2009. – 60 页.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелов В. И. Стилистика современного китайского языка / В.И. Горелов. – М., 1979. – 192 с.
2. Ван Тшиндан Учебник ченуев / Тшиндан Ван. – Шанхай, 2008. – 229 с.
3. Ветров П. П. Проблемы синтаксиса и стилистики и фразеологических единиц в свете экспериментальных данных (на материале современного китайского языка) / П. П. Ветров. – М., 2007. – 32 с.
4. Го Юилинь, Цянь Сувен 500 обиходных выражений. Разговорный китайский / Юилинь Го, Сувен Цянь. – М., 2007. – 298 с.
5. Гу Баилин К вопросу об отборе лексики и формировании китайско-русского словаря. Новое в зарубежной лингвистике / Баилин Гу. – М., 1989. – С. 191–201.
6. Хуа Ли Китайская красота и русское прекрасное / Ли Хуа. – П., 2006. – С. 74–80.
7. 100 Chinese two-part allegorical sayings. – Beijing, 2009. – 200 p.
8. Chaofen Sun Chinese: A Linguistic Introduction / Sun Chaofen. – New York, 2006. – 234 p.
9. Deng Fang, Liu Lixin A Handbook of Chinese Idioms / Fang Deng. – Beijing, 2007. – R. 294
10. Li Sheng New Slang of China / Sheng Li. – B., 2000. – 357 p.
11. 岑麒祥. 关于汉语构词法的几个问题. – 北京, 1956. – 12页
12. 陈建民. 现代汉语里的简称. – 北京, 1963. – 203 页
13. 高庆赐. 同义词和反义词. – 上海, 1957. – 167 页
14. 宝宝必备学习卡. 成语. – 长春, 2009. – 60 页.

УДК 811.161.2:81'373.23

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНТРОПОНІМІВ У МОВНОМУ ПРОСТОРИ ІСТОРИЧНИХ ТВОРІВ АДРІАНА КАЩЕНКА

Драган Ю.М., здобувач

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
просп. Гагаріна, 72, Дніпропетровськ, Україна*

dragan-yu@mail.ru

Стаття присвячена дослідженню антропонімів у мові історичних творів А.Ф. Кашенка, однієї з яскравих постатей січеславських письменників минулого століття, який майстерно відтворив життєвий устрій та військову звичаєву запорозького січового козацтва. З'ясовано загальні ознаки ономастичного простору та смислове навантаження антропонімікону козацької вольності від гетьманів до низового січового козацтва, які вели боротьбу з різними поневолювачами українського народу.

Ключові слова: історичний твір, ономастика, власні назви, антропоніми, прізвиська, ономастичний простір, етномовні антропоніми.

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ РОЛЬ АНТРОПОНИМОВ В ИСТОРИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АДРИАНА КАЩЕНКО

Драган Ю.М.

*Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара,
просп. Гагарина, 72, Днепропетровск, Украина*

Статья посвящена исследованию антропонимов в языке исторических произведений А.Ф. Кащенко, одного из ярких представителей сичеславских писателей прошлого столетия, который мастерски отобразил жизненный уклад и военную храбрость украинского казачества. Охарактеризованы общие понятия ономастического пространства и смыслового значения антропонимикона казацкой вольности от гетманов до низового сичевого казачества, которое вело борьбу с поработителями украинского народа.

Ключевые слова: историческое произведение, ономастика, собственные названия, антропонимы, прозвища, ономастическое пространство, этноязыковые антропонимы.

FUNCTIONAL AND SEMANTIC ROLE OF ANTHROPONYMS IN HISTORICAL WORKS BY ADRIAN KASCHENKO

Dragan Yu.M.

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University,
Gagarin av. 72, Dnipropetrovsk, Ukraine*

The article is devoted to the study of anthroponyms in the language of historical works by A.F. Kashchenko, one of the brightest representatives of Sicheslav writers in the previous century, who skilfully pictured a life and military courage of the Ukrainian Cossacks. The article describes general concepts of onomastic space and semantic meaning of anthroponymycon as for cossack liberty from hetmans to the lower ranks of Sich Cossacks who fought against different enslavers of the Ukrainian people.

Anthroponym material, taken from works by A.F. Kashchenko "Stories on Glorious Zaporizhian Army of Lower Ranks, "Ruined Nest", "Glorious Friends and Brothers" and others, shows a few images of the cohort of Ukrainian hetmans, koshevoys, lower cossacks and highly distinguished representatives of Lithuania, Poland, Moldova, Crimea, Turkey, Russia linking them with the history of Kiev Rus and with organising Sich Cossacks and their struggle with the Tatar-Turkish conquerors, The Polish-Lithuanian Commonwealth, the Russian Empire.

Proper names in the works by A. Kashchenko is an essential and valuable component in the structure of a historical work in choosing the names for characters of those days, on which literary anthroponymycon is actually based.

Undoubtedly, these linguistic phenomena shed light on certain features of the linguistic creativity of writer's individuality as for depicting a range of his interests, outlook, spirituality and awareness, artistic displaying of historical past.

Key words: historical work, onomastics, own name, anthroponyms, nicknames, onomastic space, ethno-lingual anthroponyms.

Літературна ономастика як розділ мовознавства, що вивчає власні назви у структурі художнього твору, в окрему галузь виділилася в 70–80-х роках ХХ ст. Як відомо, системне наукове дослідження української антропоніміки привертало увагу Л. Гумецької, Ю. Редька, М. Худаша, В. Горпинича, П. Чучки, Р. Керсти, І. Ковалика, М. Корниловича, З. Ніколаєнко, В. Німчука, В. Сімовича, І. Сухомлина, А. Білецького, О. Трубачова, І. Цілуйко, А. Критенко, В. Русанівського, С. Бевзенка, Й. Дзендзелівського, С. Медвідь-Пахомової, М. Сеніва, В. Шевцова, Л. Масенко, Н. Москальової, А. Очеретного, В. Фридрака, О. Неділька, Г. Бучко, Т. Марталого, В. Познанської, Л. Кравченко, І. Ільченко, І. Корнієнко та інших відомих мовознавців.

На сьогодні бібліографія досліджень власних назв у структурі художнього твору нараховує значну кількість праць. Однак до цього часу не досліджені оніми історичних творів А. Кащенко, зокрема й антропоніми. Вихід антропоніміки на світову наукову арену свідчить про важливість антропоніміки для вирішення актуальних проблем слов'язознавства.

Антропоніми, як і будь-який мовний знак, можуть виконувати різноманітні функції. Поліфункційність закладена у самій природі мовного знака. Проте у мовленні – конкретній

ситуативній реалізації мови як системи – відбувається актуалізація однієї з його мовних функцій. При цьому інша функція, залишаючись присутньою, частково деактуалізується, відступає на другий план. Індикатором посилення певної функції поліфункційного мовного знака у художньому тексті є система спеціальних засобів, серед яких найважливішим можна вважати контекстне оточення та логічне виділення.

Антропонімія в художньому тексті не лише містить смислову інформацію, а й виражає позатекстові параметри образу автора, оскільки «добір антропонімів для митця – це прояв його літературної індивідуальності та художньої майстерності на фоні реальної суспільно-історичної дійсності» [9, с. 4].

Сьогодні одним із актуальних та перспективних завдань української ономастики є дослідження антропонімів, зокрема в художньому тексті. Для кожного автора добір прізвищ, імен по батькові є проявом його індивідуальності та художньої майстерності.

Проблемі антропоніміки присвятила свої дослідження велика кількість науковців. Так, Н. Колесник досліджувала особливості фольклорної онімії, Т. Крупеньова – функції власних назв у творах Лесі Українки, М. Мельник – специфіку функціонування власних назв у поезії Ліни Костенко, А. Соколова – власні імена в романі Григорія Тютюнника «Вир», Л. Шестопалова – специфіку антропонімів у творчості В. Дрозда. На жаль, до цього часу немає глибоких розвідок про використання антропонімів у творах Адріана Кашенка.

Метою нашої статті є дослідження функціонування антропонімічних одиниць у мові творів Адріана Кашенка. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати лексико-семантичну специфіку антропонімів Адріана Кашенка; 2) визначити функціонально-стилістичне навантаження антропонімічних одиниць у мові творів прозаїка; 3) проаналізувати контекстуальну роль аналізованих антропонімів.

Академік В. Виноградов свого часу говорив: «Питання про добір імен, прізвищ, прізвиськ у художній літературі, про їхню структурну своєрідність у різних жанрах і стилях, про їхні образні та характеристичні функції – велика й складна тема стилістики художньої літератури» [2, с. 38]. Підтвердженням цієї думки є творча спадщина Адріана Кашенка.

Адріан Кашенко творчо розвинув і широко використав давню традицію українських письменників, яка полягає в умінні наділяти персонажів оцінно-характеристичними власними назвами. Він старанно працює над їхнім добром, уважно продумуючи семантику кожного імені, прізвища чи прізвиська. Автор називає героїв відповідно до їхніх індивідуальних особливостей. Антропоніми у творах митця є виразниками авторського бачення та відображення навколишньої дійсності в художньому мікросвіті. За допомогою них він проектує свою модель реального світу.

Антропоніми, вживані у творах Адріана Кашенка, неоднакові за семантикою, структурою та емоційним насиченням. Значну частину антропонімічного доробку письменника становлять прізвища, більшість з яких стилістично навантажена і є засобом авторської номінації. Вони вдало дібрані письменником і тому яскраво характеризують дійових осіб, дають можливість сформулювати уявлення про персонаж, влучно передають риси його характеру, вдачі, змальовують деталі портрета. Семантика таких оцінно-характеристичних антропонімів, їхнє емоційне забарвлення дуже різноманітні. За допомогою них дається зовнішня та внутрішня характеристика героїв. Залежно від персонажа вона може бути як позитивною, так і негативною. Семантика слів, від яких утворені ці прізвища, досить прозора, а характеристична спрямованість – виразна. Це підтверджують такі приклади: *Сірко* [5, с. 166, с. 174, с. 181, с. 187], *Гусак* [5, с. 215], *Калита* [5, с. 19], *Голий* [5, с. 270], *Сидоренко* [5, с. 254], *Палій* [5, с. 215], *Чалий* [5, с. 267], *Смик* [5, с. 364], *Чорний* [5, с. 120], *Кішка* [5, с. 182], *Тетеря* [5, с. 169, с. 174], *Трясило* [5, с. 119], а також позначені елементом національної романтики складні за структурою прізвища:

Перебийніс [5, с. 63, с. 145, с. 149], *Рябошапка* [5, с. 63], *Кривошапка* [5, с. 149], *Суховієнко* [5, с. 181], *Нечай*, *Богун*, *Ганжа*, *Остан*, *Полов'ян*, *Морозенко*, *Гайчура*, *Гаркуша*, *Вовгура* [5, с. 149].

Такі прізвища досить красномовні, у них чітко простежується стилістична оцінка персонажа. У доборі та створенні таких прізвищ-характеристик виявилася індивідуально-авторська винахідливість, його письменницький талант.

Отже, кожне прізвище у мові творів Адріана Кащенко має високу семантичну виразність ще й завдяки його активізації в контексті твору, де воно набуває важливого змісту та слугує своєрідним «ключем» у розкритті художнього задуму автора.

Ім'я персонажа – один із засобів, які допомагають автору творити художній образ; воно може сигналізувати про соціальну приналежність особи, передавати національний і місцевий колорит, а якщо події відносяться до минулого часу, то це ім'я допомагає відтворити ще й певну історичну дійсність.

Власне ім'я в художньому творі відіграє важливу роль як стилісистема і як орієнтир для читача. Засобами художнього слова зображені явища і події української історії, при цьому імена персонажів гармонійно вплітаються в мовностилістичну тканину твору. Те, що надання імені в різні часи має свої особливості, свої традиції, факт незаперечний. Відповідно й письменники, які беруть за тло для своїх творів ту чи іншу реальність, мусять це враховувати. Тому як данину епосі, про яку писав, а отже, і для надання самотності людині колишнього часу А. Кащенко вводить у свій твір давні імена, використовуючи традицію того часу. В історичному творі всі літературно-художні антропоніми мають бути історично достовірними, тобто відповідати антропонімому узусу зображуваної доби. Кожен літературно-художній онім у творі має своє функціональне навантаження. Оніми в тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації всього тексту, іноді й таку, що іншими способами у творі не виражена. Вони увиразнюють текст стилістично, забарвлюють його [12, с. 6]. У реальному житті ім'я не викликає таких особливих емоцій, як у літературі. При створенні художнього образу у творчій лабораторії письменника онім набуває конотативного забарвлення, яке максимально увиразнює його. Внутрішня форма імені так чи інакше співвідноситься з художнім образом, а етимологія імені перегукується з ним.

Дбайливо дібрані прозаїком у художній канві як чоловічі, так і жіночі імена. Ім'я в художньому тексті може викликати особливі емоції, набувати експресивного забарвлення, максимально увиразнювати персонаж. Звичайно, переважна більшість антропонімів відбиває український антропотип, що увиразнюється на тлі наведених вище іноетнічних антропонімічних систем. Передусім, це звичні для україномовного середовища імена: *Іван* [5, с. 19, с. 166, с. 174, с. 181, с. 187, с. 215], *Гнат* [5, с. 270], *Карпо* [5, с. 254], *Семен* [5, с. 215], *Сава* [5, с. 267], *Василь* [5, с. 364], *Грицько* [5, с. 120], *Самійло* [5, с. 182], *Яків* [5, с. 169, с. 174], *Тарас* [5, с. 119], *Микола* [5, с. 434, с. 435], *Яким* [5, с. 463], *Богдан* [5, с. 44, с. 52], *Матвій* [5, с. 56], *Петро* [5, с. 102], *Григорій* [5, с. 81].

Кожне ім'я в межах окремого твору сприяє вирішенню авторських завдань, і тому найменування персонажа майже ніколи не буває випадковим. Воно завжди глибоко осмислюється письменником і слугує засобом не лише розкриття ідейного змісту твору, а й авторської оцінки персонажа. Письменник паралельно створює ім'я та образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного. Саме тому автор досить часто виносить ім'я в заголовок: *«Гетьман Дмитро Вишневецький (Байда)»*, *«Самійло Кішка»*, *«Гетьман Іван Свірговський»*, *«Гетьман Богдан Ружинський (Богданко)»*, *«Шах та Підкова»*, *«Самійло Зборовський»*, *«Богдан Макошинський»*, *«Гетьман Михайло Ружинський»*, *«Кулага»*, *«Криштоф Косинський»*, *«Григорій Лобода»*, *«Лобода й Наливайко»*, *«Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний»*, *«Гетьман Жмайло»*, *«Михайло Дорошенко»*, *«Тарас Трясило»*, *«Іван Сулима»*, *«Павлюк (Павло Бут)»*, *«Остриця*

й Гуня», «Гетьман Хмельницький», «Іван Сірко», «Гусак та Петрик», «Семен Палій», «Кость Гордієнко-Головко», «Іван Малашевич», «Кошовий Петро Калнишевський», «Останній кошовий отаман Йосип Бондар (Гладкий)».

В антропоніміконі українського митця особливу мовну категорію власних назв становлять прізвиська. *«Щоб зовсім забулося становище й походження нового січовика, на Запорозжжі був звичай не називати на прізвище, а до кожного прикладали прозвисько, яке змальовувало б його особу або передавало звичку. Від того виникли такі прізвища, як-от: Перебийніс, Рябошапка, Сторчеус, Рудий, Палій, Лелека, Гава, Нечоса та інші»* [5, с. 62– 63].

Відтворення поліетнічного середовища XVIII ст. вимагало від А. Кащенко використання антропонімів різних національних антропонімійних систем (українських, російських, польських, турецьких, молдавських, австрійських), а також чітких соціальних характеристик іменованих осіб. Ці власні назви зберігають чітку вказівку на українськість чи неукраїнськість їхніх носіїв, причому точність етномовних оцінок антропонімів залежить як від чіткості формальних показників власних назв, так і від ступеня підготовленості читача до таких оцінок. Етномовну характеристику таких антропонімів і відповідних об'єктів номінації часто увиразнюють позаоцінні розширювачі, які безпосередньо вказують на етнічну належність носія іменування, наприклад: *князь московський Іван Калита* [5, с. 19], *суздальський князь Андрій Боголюбський* [5, с. 19], *князь литовський Гедимін* [5, с. 20], *кримський хан Менглі-Гірей* [5, с. 21], *московський цар Іван Грозний* [5, с. 34], *польський король Жигмонт Август* [5, с. 41], *московський цар Борис Годунов* [5, с. 56], *український шляхтич Криштоф Косинський* [5, с. 80], *королевич польський Владислав* [5, с. 109], *господар молдавський Лупул* [5, с. 155], *польський король Ян Казимир* [5, с. 168], *польський король Ян Собеський* [5, с. 185], *кримський хан Девлет-Гірей* [5, с. 246] та ін.

Для ідентифікації особи використовуються структури-антропоніми, апелятивні окреслення: *«...син же Гедиміна, великий князь Ольгерд»* [5, с. 20]; *«...колишній джура Богдана Хмельницького Іван Брюховецький»* [5, с. 169].

За допомогою називання титулів, звань у поєднанні з антропонімами досягається не лише ідентифікація особи, а й передача соціального колориту епохи.

Відтворюючи добу Козаччини, А. Кащенко ретельно добирив антропоніми, які б історично правдиво репрезентували цей час. Адже дія у творі відбувається в реальному просторі і часі, а щоб вона ототожнювалася чи не ототожнювалася з певною історичною добою, авторське іменотворення значною мірою детерміноване реальною антропонімією зображеної історичної доби.

Історизм художньої картини роману *«Оповідання про славне Військо Запорозьке низове»* письменник забезпечує введенням у нього осіб відомих історичних діячів: *князь Володимир* [5, с. 17], *гетьман Дмитро Вишневецький (Байда)* [5, с. 33], *Самійло Кішка* [8, с. 40], *гетьман Іван Свірговський* [5, с. 43], *гетьман Богдан Ружинський (Богданко)* [5, с. 44], *гетьман Михайло Ружинський* [5, с. 53], *гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний* [5, с. 102], *гетьман Жмайло* [5, с. 115], *гетьман Михайло Дорошенко* [5, с. 117], *Іван Сулима* [5, с. 123], *Павлюк (Павло Бут)* [5, с. 130], *Потоцький* [5, с. 132–133], *гетьман Богдан Хмельницький* [5, с. 138]. Саме завдяки введенню їх у структуру твору, А. Кащенко пов'язує сюжет із реальними історичними діячами епохи козаччини.

Власні назви репрезентують духовний і суспільно-економічний рівень життя українського козацтва, його менталітет, історію матеріальної й духовної культури, звичаїв тощо. Особливості творення власних назв не лише виражають текстову та підтекстову інформацію, а й розкривають життєву позицію самого письменника, вказують на індивідуальні особливості його художнього мислення. Все це спостерігаємо і на прикладах

антропонімічної словотворчості письменника, яка відбиває особливості авторського світобачення. А. Кащенко нерідко добирає іменування персонажів, визначивши наперед національність, вік, особливості характеру, зовнішності.

У досліджуваному творі використання назв різних етносів здійснено як за допомогою просегоричної лексики: *хан* [5, с. 21], *русини* [5, с. 20], *угорці* [5, с. 20], *татарин* [5, с. 28], так і за допомогою власних назв, типових для різних етнокультурних антропосистем, як-от: на приналежність до польського етносу вказують номінації: *Жигмонт* [5, с. 34], *Ян* [5, с. 41], *Стефан* [5, с. 45], *Криштоф* [5, с. 80], *Радзивіл* [5, с. 87].

Якщо говорити про регіональнозначущі оніми, то в деяких іменуваннях простежуються специфічні турецькі риси. Це широко представлені орієнтальні (часто без докладної диференціації на турецькі й татарські) антропоніми: *Менлі-Гірей* [5, с. 21], *Батий* [5, с. 21], *Селім* [5, с. 43], *Феті-Гірей* [5, с. 54], *Ібрагім* [5, с. 108], *Махмут-Гірей* [5, с. 114], *Шагін-Гірей* [5, с. 114], *Туган-бей* [5, с. 145], *Нуреддин-султан* [5, с. 174], *Калга-Шерін-Гірей* [5, с. 178], *Мустафа-ага* [5, с. 202], *Девлет-Гірей* [5, с. 246], *Каплан-Гірей* [5, с. 256]. Орієнтальні антропоніми часто використано з апелятивними розширювачами, що характеризують соціальний стан іменованого (*султан, бей, хан*).

Стилістична значимість власного імені в художньому тексті різна, нерівнозначна і роль літературних онімів у процесі інтерпретації художнього тексту. Як правило, внесок літературного власного імені у створення художньої цілісності визначається прагматилістичним потенціалом онімної одиниці. При змалюванні головних героїв, розкритті провідних тем у творі власні імена виступають як домінанти лексичних одиниць чи ключових слів, інформаційного простору тексту.

Чітке протиставлення антропонімів різних етномовних традицій, як і виразна тенденція закріплення типів антропонімів відповідно до станової і соціальної здиференційованості суспільства, яскраво віддзеркалюють історико-культурну ситуацію України XVIII ст.

Добре відомі факти з історії України при їх відтворенні вимагають точності або ж ілюзій такої точності щодо добору власних назв. Отже, одна з найважливіших стилістичних функцій власних назв у творі – це створення враження історичної достовірності зображуваного, передача особливостей колориту відтвореної епохи:

а) **Київської Русі:** «За часів Володимира поляни, з волі цього князя, року 988-го пристали до грецької православної віри, а згодом християнство визнали й інші східнослов'янські племена» [5, с. 17]; «Той же князь Володимир об'єднав усі слов'яно-руські племена в одну велику Руську державу, яка простяглася від Тиси за Карпатськими горами до річки Дону й Азовського моря та від Білого до Чорного моря» [5, с. 17]; «За часів Володимира та Ярослава Київ прикрасили великі й розкішні церкви й монастирі...» [5, с. 18];

б) **організації січового козацтва:** «Тим часом Северин Наливайко, який служив у князя Острозького, довідавшись, що папа Римський та німецький цісар закликають запорожців підтримати їх, облишив князів Острозьких і на власну руку почав збирати козаків на Україні, щоб наздогнати татар, які пішли на Угорщину» [5, с. 84]; «Поміркована частина обрала гетьманом Грицька Чорного і з ним вийшла із Січі на Україну; певне ж, запорозьке товариство настановило своїм гетьманом Тараса Трясила й лишилося на Січі» [5, с. 120]; «Щоб збільшити своє військо, Тарас Трясило видав універсал, закликаючи всіх, хто був козаком або хоче ним бути, збиратись до нього й разом здобувати собі права й волю та рятувати від польських утисків православну віру» [5, с. 120];

в) **походів запорізького козацтва:** «Року 1589-го запорожці знову виходили в море під проводом кошового отамана Кулаги» [5, с. 54]; «А Тарасові тільки того й треба було: дочекавшись вечора, він вдарив на польський табір, який стояв на маленькій річечці Альті,

і влаштував там кривавий бенкет» [5, с. 121]; «Під впливом такого настрою й бойових традицій військо Запорозьке в перші роки королювання Владислава не бажало брати участі у війні з Москвою та Швецією (воювали тільки городові козаки), а, обравши собі гетьманом Івана Сулиму, загадало йому вирушати походом на море» [5, с. 123]; «Повернувшись до рідного краю, Сулима негайно прибув на Запорожжя, став ходити із січовиками на море, а дець року 1633-го його вже обрало товариство гетьманом» [5, с. 124]; «Відчинивши двері на Україну, Сулима викликав із Січі решту війська й рушив на Чигирин, піднімаючи повстання проти панів, що дедалі дужче поневолювали український люд» [5, с. 129];

г) боротьби козаків з бусурманами: *«Життя Байди-Вишневецького та його походи й боротьба з бусурманами лишили по собі чималий слід на Україні й на Запорожжі» [5, с. 37]; «Запорожці раділи замірам свого гетьмана, бо з боку моря – з турецьких галер-каторг та набережних міст – їм вчувався стогін братів-невольників. Вони охоче заходилися будувати чайки, і ще до року 1568-го Самійло Кішка вже встиг вийти на Чорне море й завдати туркам великої шкоди» [5, с. 41]; «Ружинський тільки й чекав такої нагоди й, хутко зібравши військо, кинувся з кіннотою в татарські степи, випалюючи улуси, визволяючи невольників і завдаючи татарам нелюдських мук» [5, с. 44];*

д) спілки козаків з татарами у боротьбі проти Речі Посполитої і Російської імперії: *«Того ж 1624 року, саме на Святвечір, від кримського хана Махмут-Гірея прибули на Січ посланці й склали з гетьманом Жмайлом умову про те, щоб повсякчас, як трапиться татарам пригода, запорожці негайно давали б їм поміч, а як будуть непереливки в козаків, то їх виручатимуть татари» [5, с. 115]; «Кримський хан Інает-Гірей, виступивши проти турків, прислав на Січ просити допомоги в запорожців, і козацтво негайно забуло про стосунки з Польщею, обрало гетьманом Павлюка й посунуло на Перекоп» [5, с. 130]; «Довідавшись про ці заміри, й Богдан так само заходився скликати козаків, запросив і запорожців із Січі й домовився про допомогу свого спільника – кримського хана» [5, с. 155].*

Отже, стилістичного ефекту письменник досягає лише за умови, коли його стилістична направленість може бути адекватно чи близько до задуму сприйнята читачем, коли останній може однозначно зрозуміти, що саме хотів підкреслити автор за допомогою антропонімів.

Аналіз творів А. Кащенка дає підстави дійти таких висновків:

1. Вживання антропонімів залежить від ідейно-тематичної концепції, жанрових особливостей твору, індивідуального стилю; вони інформативні, поліфункціональні, посідають своє чітке місце в онімній ієрархії творів письменника.
2. Особливість онімного письма творів А. Кащенка – широке використання загальновідомих імен історичних осіб, які містять величезну пізнавальну інформацію. У письменника історичні антропоніми беруть участь у формуванні сюжету, тематики твору, вони наповнені тим художньо-зображальним змістом, якого потребує авторський задум, створюють специфічну ауру, притаманну описуваному часові: прізвища видатних військових діячів, полководців, гетьманів, які змінювали хід історії ХХ ст.
3. Власні назви у творах А. Кащенка становлять невід'ємний компонент структури та вагому частину художнього твору. У своїй ономастичній творчості письменник вільний у виборі найменувань для позначення персонажів, але він залежить від діючих норм реальної ономастики, на якій власне базується літературна ономастика.
4. Антропоніми є яскравими, вагомими прикметами-ознаками стилістичної системи твору А. Кащенка, потужним засобом, виразові спроможності якого значною мірою розкривають концепцію письменника, задум його твору. Акумуляуючи свою естетичну енергію, імена

персонажів стають виразними провідниками авторських ідей, вагомими концептами у створенні митцем художньої моделі реальної дійсності.

5. У своїх творах А. Кащенко хоче показати нерозривність віків, довести, що велика культурна спадщина, залишена нам історією, існує і є частиною нашого щоденного життя, впливає на формування світогляду і почуття волелюбного духу українського народу.

Власні назви у творах письменника репрезентують індивідуальний неповторний стиль письменника, виступають яскравими та активними показниками специфіки його „онімного письма”, створюють барвистий онімний простір твору. Проведений аналіз доводить, що вживання антропонімів передусім залежить від змісту та тематики твору автора, що й зумовлює функціонування певної ономастичної лексики, організацію особливостей онімного простору.

Отже, у художній канві творів Адріана Кащенка представлено багатий і різноманітний за семантикою, структурою та емоційно-експресивним забарвленням антропонімічний матеріал, який знайшов широке й різнопланове застосування. Власні назви в системі художньо-зображувальних засобів мови українського прозаїка посідають важливе місце, що зумовлюється їхніми стилістичними можливостями. Вони сприяють розкриттю ідейного змісту творів і характеру героїв. Антропонімічні одиниці є носіями певної інформації, яка має образну та естетичну значущість. Специфіка особових назв полягає в тому, що вони є засобом короткої художньої характеристики персонажів. Добір імен, прізвищ та їхнє функціонування у творах письменника свідчить про вимогливість митця до смислового наповнення інформації.

Історична проза Адріана Кащенка дала досконалі зразки оригінального й самобутнього використання антропонімів у художньому тексті. У ній чітко виявили себе зображальні можливості власних імен, сила та глибина художнього узагальнення, а також розкрилися нові грані українського слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биби́к С. Якби не був таким, не був би яким (антропоніми в оповіданнях Григора Тютюнника) / [Електронний ресурс] / С. Биби́к. – Режим доступу: <http://www.kulturamovy.org.ua>
2. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.
3. Герасимчук В. А., Антропоніми: історія і сучасність : навч. посібн. / В. А. Герасимчук, А. Ф. Нечипоренко. – Кам'янець-Подільський, 2002.
4. Железняк І. М. Антропоніми / І. М. Железняк // Українська мова : Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія, 2000.
5. Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А. Кащенко – Дніпропетровськ : Січ, 1991.
6. Масенко Л. Т. Антропоніміка / Л. Т. Масенко // Енциклопедія сучасної України. – Т. 1. – К., 2001.
7. Осадча І. Ім'я літературного героя як характеротворчий засіб (За творами Павла Загребельного про Київську Русь) / І. Осадча // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 5–7.
8. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви / І. Д. Сухомлин // Говори і ономастика Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 30–58.

9. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового: дис. на здобуття наукового ступеня к. філол. наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. О. О. Усова – Донецьк : Донецький національний університет, 2006.
10. Фонякова О. И. Имя собственное в художественном тексте : учебн. пособ. / О. И. Фонякова. – Л. : ЛГУ, 1990. – 104 с.
11. Шестопалова Л. Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Дрозда) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. Д. Шестопалова. – Одеса, 2006. – 19 с.

REFERENCES

1. Bybyk, S. Yakby ne buv takym, ne buv by Yakym (antroponimy v opovidanniakh Hryhora Tiutiunnya), *When he will not be such type he will not call Yakym, antroponimes in novels by Hryhor Tiutiunnyk*, Available at: <http://www.kulturamovy.org.ua/>
2. Vinogradov, V.V. (1963), *The Style. The theory of poetic speech. Poetics, Stilistica, teoriia poeticheskoi rechi, poetika*, Izd-vo AN SSSR, Moscow.
3. Herasymchuk, V.A., Nechyporenko A.F. (2002), *Antroponimy; istoriia i suchasnist, Navchalnyi posibnyk, Antroponimes; the history and modernity, Textbook*, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
4. Zheliezniak, I.M. (2000), *Antroponimy, Ukrainska mova, Entsyklopediia, Antroponimes, Ukrainian language, Encyklopedy*, Kyiv, Ukraine.
5. Kashchenko, A. (1991), *Opovidannia pro slavne viisko Zaporozhke Nyzove, Stories about the glorious troops of Zaporozhye Nyzove*, Sich, Dnipropetrovsk, Ukraine.
6. Masenko, L.T. (2001), *Antroponimika, Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy, Antroponimics, Encyclopaedia of modern Ukraine*, Vol. 1, Kyiv, Ukraine.
7. Osadcha, I. (2000), *Imia literaturnoho heroia yak kharakterotvorchyi zasib (za tvoramy Pavla Zahrebelnoho pro Kyivsku Rus), The name of literary hero as characterization method (by the works by Pavlo Zahrebelnyi about Kyiv Rus)*, *Dyvoslovo*, no. 7, pp. 5–7.
8. Sukhomlyn, I.D. (1970), *Ukrainski prizvyska liudei yak vlasni rodovi nazvy, Hovory ta onomastyka of Naddnyprianshchiny, Ukrainian surnames as personal genealogic names, Dialects and onomastics of Nyzhnia Naddnyprianshchyna*, Dnipropetrovsk, pp. 30–58.
9. Usova, O.O. (2006), *Onomastykon hudozhnikh tvoriv Mykoly Hvuliiovoho, Onomastics of the artistic works by Mykola Khvyliovyi*, Manuscript. Dissertation on scientific degree of candidate of philological sciences. Donetsk National University, Donetsk.
10. Foniakova, O.I (1990), *A proper name in a literary text: textbook, Imia sobstvennoe v khudozhestvennom tekste*, Leningrad State University, Leningrad.
11. Shestopalova, L.D. (2006), *Spetsifika antroponymiv u khimernii prozi (na materialii tvorchosti V. Drozda), Specifics of antroponimes in fiction prose (on the artistic works by V. Drozd)*, Abstract, Odessa, Ukraine.

УДК 811.161.1:811.161.2:81'373.23

АССОЦИАТИВНО-КУЛЬТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ В ПРАГМАТИЧЕСКОМ СОДЕРЖАНИИ АНТРОПОНИМОВ

Дука Л.И., к. филол. н., доцент

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

duka58@bk.ru

В статье обобщаются наблюдения за функционированием прагматически “нагруженных” антропонимов с учетом культурных русских и украинских стереотипов.

Ключевые слова: антропоним, денотат, сигнификат, коннотация, ассоциативно-культурный компонент.